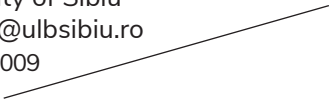

PATRICIA-MARIA HĂDĂRIG

Lucian Blaga University of Sibiu

patriciamaria.hadarig@ulbsibiu.ro

DOI: 10.2478/clb-2025-0009

FIGURI FEMINISTE OCCIDENTALE ÎN SPAȚIUL ROMÂNESC POSTCOMUNIST: CUM SUNT ASIMILATE IDEILE TEORETICIENELOR DESPRE GEN ÎN LITERATURA ROMÂNĂ

Abstract: This study proposes an investigation of the concepts from the field of gender studies that have been used in Romanian literature after the major ideological changes in the country after 1989. This conceptualization will be achieved based on two directions: on the one hand, an analysis of the sociocultural context and the consolidation of the gender studies in postcommunist Romania; on the other hand, a re-evaluation of the ideas from the international feminist philosophy which have been adopted as references in the Romanian literature since the 1990s. The research method will consist in discussing how the gender studies struggled to gain acceptance in Romania, encountering different types of opposition, such as associating the concept of feminism with Marxism. The paper then proposes the analysis of the specific situations from the Romanian literature in which ideas from foreign feminist theorists, both from the first and later waves of feminism, have infiltrated in various forms of representation: ecofeminism, queer-feminism, radical feminism, materialist feminism, etc. Based on the concepts of *écriture féminine* (Hélène Cixous), intersectionality, “post-traumatic, reflexive, and empathic subjectivity” (Teona Farmatu), posthumanism, and gender justice, the study will explore how feminist discourse in Romanian literature was constructed as a reaction to patriarchal society and social instability.

Key words: gender studies, feminism, postcommunist Romania, Romanian literature, intersectionality

Studiile de gen în România constituie unul dintre cele mai actuale și dezbătute domenii de cercetare, având în vedere contextul sociocultural anevoios în care a fost nevoit să se dezvolte. Câmpul cultural românesc din perioada postcomunistă s-a dezvoltat în paralel cu domeniul studiilor de gen, paradigmele despre gen fiind preluate din spațiul cultural occidental, prin figurile feministe care au construit acest dialog despre gen. Acest studiu își propune să dezbată modul în care ideile ale teoreticienelor feministe străine, precum Simone de Beauvoir, Rosi Braidotti, Judith Butler etc., au pătruns în spațiul românesc ca reacție la normele înscrise în societatea comunistă și postcomunistă, cu precădere în anii 2000. Pornind de la construcția dialogului despre feminism în publicațiile românești, aflat și sub influența constituirii domeniului studiilor de gen, voi examina în ce măsură aceste discursuri influențează universul cultural românesc postcomunist.

În perioada comunistă, feminismul a fost perceput drept un „deviaționism burghez periculos”¹ care avea să atace rolul femeii din acea societate: mamă și muncitoare concomitent, „în folosul patriei”², după cum sugerează Mihaela Miroiu. Totuși, feminismul nu a reprezentat un subiect tabu în comunism, tocmai Miroiu punctând felul în care ideologia conștientiza și consemna nevoia de emancipare a femeii:

Mai mult, unii dintre principalii reprezentanți ai ideologiilor socialiste și comuniste s-au pronunțat în mod explicit în favoarea emancipării femeilor de dependența economică față de bărbați, prin accesul la muncă și independență financiară, precum August Bebel în *Femeia și socialismul* (1879) și Friedrich Engels în *Originea familiei, a proprietății private și a statului* (1884). Ambii au analizat schimbarea rolului femeii în societate și în economie, considerând emanciparea femeilor nu doar un produs secundar al luptei de clasă, ci și o strategie necesară pentru realizarea comunismului. Egalitatea de gen și promovarea femeilor reprezintă componente esențiale ale doctrinei socialiste și marxiste, fiind o extensie necesară a conceptului lor de opresiune³.

Totuși, teoreticiană refuză să-i atribuie acest fapt feminismului, perspectiva ei venind din direcția neoliberalismului anticomunist:

1. Mihaela Miroiu, „Drumul către autonomie trece prin cunoaștere” *Transilvania*, nr. 11–12 (2020): 1.

2. Mirou, „Drumul către autonomie”, 2.

3. Mihaela Miroiu, „Communism was a State Patriarchy, not State Feminism”, *Aspasia* 1, nr. 1 (2007): 198, traducerea mea. Dacă nu e indicat altfel, toate traducerile din articol îmi aparțin.

Nu se poate contesta în mod rezonabil că în comunism au existat politici de gen, în principal politici ale „emancipării prin muncă”, care au evitat în mod spontan crearea unui patriarhat modern, însă acestea nu au fost feministe. Comunismul nu a avut niciodată un „feminism de stat”, dar a avut cu siguranță un „patriarhat de stat” puternic și covârșitor. Deși putem admite că în comunism au existat insule neoficiale de feminism, este dificil de susținut că ar fi existat vreodată ceva precum un *feminism comunist*⁴.

Femeile, din punct de vedere ideologic, se emancipau prin muncă, acest dublu rol preluând imaginea aparentă a uneia dintre cele mai eliberatoare practici pe care ideologia le-a propus în România: „Comunismul, o ideologie care promitea egalitatea între cetățeni, se baza pe ideea că emanciparea femeilor se poate realiza prin înrolarea acestora în munci plătite în afara casei”⁵. Această idee a femeii duale, a noului control aparent asupra vieții pe care acestea îl dețineau este consemnat și de Olivia Clătici în 1973, o susținătoare a conceptului de egalitate în societate pe care îl propune curentul marxist, considerând ordinea nouă ca o „expresie a talentului” (sau a capacităților proprii) de către femei și propunând chiar crearea de infrastructuri menite să faciliteze o împărțire mai eficientă a atribuțiilor de mamă și de muncitoare:

Prin acordarea dreptului la muncă tuturor cetățenilor pe baze democratice, orânduirea socialistă a creat oportunități vaste pentru femei de a-și exprima talentele, precum și capacitățile profesionale, organizatorice și intelectuale în toate sferele vieții sociale. În prezent, femeile sunt muncitoare în industrie, agricultoare calificate, profesoare, doctori, ingineri, cercetătoare etc.; ele sunt actori dinamici ai vieții sociale, ocupându-se în același timp de preocupările lor de gospodine, mame și soții ... Au fost create condițiile necesare pentru ca femeile să învețe și să practice profesii anterior inaccesibile lor⁶.

În acest context ideologic, contactul cu feminismul occidental nu s-a materializat într-o formă de expresie a emancipării feminine. Mihaela

4. Miroiu, “Communism was a State Patriarchy”, 200.

5. Elena Brodeală, „Abia în Islanda mi-am dat seama de inegalitățile de gen” în *Cum am devenit feministă*, coord. Ionela Băluță și Emanuela Ignățoiu-Sora (Nemira, 2024), 31.

6. Olivia Clătici, “On the Social Condition of Women” în *Texts and Contexts from the History of Feminism and Women's Rights*, coord. Zsófia Lóránd, Adela Hîncu, Jovana Mihajlović Trbovc și Katarzyna Stańczak-Wiślicz (Central European University Press, 2024), 567, <https://www.aup.nl/en/book/9789633864548/texts-and-contexts-from-the-history-of-feminism-and-womens-rights>.

Miroiu consemnează distanța poporului român față de evoluția studiilor de gen din occident din anii '70, accentuând superioritatea ideii de „popor” față de cea de „individ”⁷, astfel că genul nu constituie nici măcar un aspect de ordin secundar, așa cum explică și Ioana Moroșan: „Nici politicile naționaliste cu nuanțe fasciste ale lui Nicolae Ceaușescu, nici acapararea discursului intelectual de către cauza anti-comunismului nu au lăsat loc unui teren fertil pentru chestionarea inechității de gen și a misoginiei sistemice”⁸. Tot Miroiu amintește și de faptul că opoziția ideologiei comuniste față de feminismul occidental a fost atât de robustă, încât, de pildă, Simone de Beauvoir a fost introdusă în traduceri ca scriitoare, nu ca teoreticiană feministă⁹.

Nereprezentând, deci, un subiect tabu în societatea comunistă, se dorește prezentarea feminismului ca parte materialistă, integrantă din ideologia marxist-leninistă, după cum sugerează Stana Buzatu: „Nenumărate sunt referirile lui Bebel și Lenin la faptul că lupta pentru eliberarea femeii nu se poate rezuma la obiectivele generale ale luptei de clasă ci, pornind de aici, să fie desfășurată în toată amploarea sa”¹⁰. Buzatu discută problema feminismului radical, considerând într-o oarecare măsură nejustificată reacția negativă din societate față de această formă de exprimare¹¹, amintind totodată de „sursa permanentă” și exploatată a inegalității dintre sexe¹², dar și de scepticismul cu privire la neofeminism:

Faptul că contribuțiile esențiale la dezvoltarea teoriilor marxiste au fost aduse, iar pozițiile-cheie în conducerea mișcării comuniste, socialiste și revoluționare au fost—și continuă să fie—deținute de bărbați explică parțial de ce mișcările feministe au manifestat suspiciune—și încă o fac—față de consistența revoluționară a marxismului și a mișcărilor socialiste în ceea ce privește „chestiunea femeii” ... Având în vedere că menționarea critică a acestui răspuns feminist—perceput ca abuziv, excesiv—a generat adesea atitudini de respingere totală față de feminismul radical (neofeminism), etichetat în bloc drept o diversiune ideologică burgheză, este momentul să discutăm această problemă mai în profunzime¹³.

7. Miroiu, „Drumul către autonomie”, 2.

8. Ioana Moroșan, „Abuzul vine din lucruri mărunte”, în *Cum am devenit feministă*, 110.

9. Miroiu, „Drumul către autonomie”, 1.

10. Stana Buzatu, „Probleme deschise dialogului creator. General și particular în lupta pentru eliberarea femeii” *Revista Vatra* nr. 5–6 (2023): 104, <https://www.cceol.com/search/article-detail?id=1167458>.

11. Buzatu, „Probleme deschise dialogului creator”, 102.

12. Buzatu, „Probleme deschise dialogului creator”, 105.

13. Stana Buzatu, „Issues for a Fruitful Dialogue: The General and the Particular in

Buzatu propune în textul din 1979 comuniunea dintre problema feminismului și ideologia marxistă: „Promovarea unui asemenea mod de gândire va contribui și la eliminarea falsei păreri potrivit căreia marxismul contemporan ar proiecta o traiectorie paralelă cu feminismul”¹⁴. Interesantă este totuși raportarea Stanei Buzatu la feminismul occidental, criticând perspectiva feministă radicală a unei serii de teoreticiene, precum Shulamith Firestone, Betty Friedan, Simone de Beauvoir, Luce Irigaray etc.:

Buzatu se concentrează, printre altele, asupra relației dintre feminism și ideologie, în special în raport cu marxismul, recunoscând utilizarea de către feministe radicale a unor concepte marxiste precum clasa, exploatarea sau discriminarea, precum și critica acestora la adresa capitalismului. Cu toate acestea, ea observă limitele feminismului radical în ceea ce privește capacitatea sa de a produce schimbare ca ideologie de sine stătătoare, precum și în ceea ce privește abilitatea de a explica complexitatea structurilor sociale, economice și culturale existente (de exemplu, rasismul și poziția femeilor de culoare)¹⁵.

Dacă în comunism studiile de gen nu au prins rădăcini în spațiul românesc, după perioada comunistă acest domeniu a început să fie instituționalizat, „odată cu procesul de democratizare a societății și a universităților”¹⁶, dorindu-se o modernizare și o occidentalizare¹⁷ a noului spațiu ideologic. Astfel, s-a vorbit despre „reinventarea unui nou câmp feminist” în mediul universitar¹⁸, făcându-se, în mod aparent, loc pentru dezbateră paradigmatelor de gen. Însă, precum amintește și Ionela Băluță, instituționalizarea studiilor de gen s-a realizat pe direcții diferite, confruntându-se cu diverse provocări, precum cea a unui anti-gender campaign¹⁹, care contesta necesitatea acestui tip de studii în spațiul românesc. Percepute ca „îndoctrinare și propagandă”²⁰ deci, studiile de gen, dezvoltate în special în opoziție față de vechea ideologie, au fost

Women's Fight for Liberation" în *Texts and Contexts from the History of Feminism and Women's Rights*, 829.

14. Stana Buzatu, "Issues for a Fruitful Dialogue", 829.

15. *Texts and Contexts from the History of Feminism and Women's Rights*, 826.

16. Ionela Băluță, „Studiile de gen: un turnesol al democrației românești”, *Transilvania*, nr. 11–12 (2020): 34.

17. Roxana Dumitrache, „Construcția feminismului românesc în tranziția timpurie”, *Transilvania*, nr. 11–12 (2020): 71.

18. Băluță, „Studiile de gen”, 35.

19. Băluță, „Studiile de gen”, 34.

20. Băluță, „Studiile de gen”, 38.

asimilate cu o reticență cauzată, de pildă, de asocierea feminismului cu marxismul, apoi cu comunismul²¹, sau chiar de etichetarea feminismului drept „o problemă a femeilor” și „o amenințare în fața masculinității”²².

În literatura română postcomunistă, după cum remarcă Mihai Iovănel, se remarcă un „realism brutal”²³, prin care se propune o prezentare autentică a societății comuniste și postcomuniste. Tot Iovănel intuiește faptul că sexualitatea devine un „punct de rezistență”²⁴, adică o împotrivire la normele societale prezente în acea perioadă. După „tranziția violentă a anilor ‘90”²⁵, douămiismul românesc este marcat de asumarea unui postumanism prin care se asimilează și feminismul, care, deși reprezintă două direcții disjuncte²⁶, se caracterizează printr-o „subiectivitate post-traumatică, reflexivă și empatică”²⁷, suscitată din opoziția celor două la același sistem hegemonic: patriarhatul, respectiv exploatarea naturii.

Construcția dialogului despre feminism

În acest segment, accentul va cădea, în principal, asupra unor publicații indexate în baza de date Arcanum în care discursul despre feminism s-a materializat și în România postcomunistă și în care se discută despre o serie de teoreticiene feministe străine care au influențat ideile despre gen din cultura românească. Utilizându-se texte în care apar figurile feministe occidentale, se va putea observa astfel o periodizare a preluării anumitor idei despre gen.

Încă de la începutul anilor ‘90, se pot remarca o serie de nume care provin pe filieră, atât anglofonă, cât și francofonă, ale căror discursuri persistă de-a lungul timpului. Legătura cu vestul se datorează dorinței de occidentalizare sau europenizare despre care discută Roxana Dumitrache, ideile teoreticienelor vestice, în principal anglo-americane, fiind preluate cu scopul de „sincronizare” a culturii locale cu cea vestică²⁸. În cazul României, o țară semi-periferică, accelerarea procesului

21. Băluță, „Studiile de gen”, 37.

22. Ionela Vlase și Andrei Terian, “The Production of Gender-Specific Scholarly Literature in Romania: The Weak Institutionalisation of Gender Studies in Higher Education”, *Studies in Higher Education* 48, nr. 12 (2023): 1835.

23. Mihai Iovănel, *Ideologiile literaturii în postcomunismul românesc* (Editura Muzeul Literaturii Române, 2017), 12.

24. Iovănel, *Ideologiile*, 12.

25. Emanuel Lupașcu, „Postumanismul și poezia română contemporană”, *Transilvania*, nr. 6–7 (2022): 49.

26. Teona Farmatu, „Radicalizarea postmilenialilor: direcția queer-feministă în poezia contemporană românească și ethosul său de diferențiere” *Transilvania*, nr. 7 (2023): 26.

27. Farmatu, „Radicalizarea postmilenialilor”, 27.

28. Dumitrache, „Construcția feminismului românesc”, 72–73.

de participare la „identitatea europeană” se realizează după aderarea la Uniunea Europeană, în 2007²⁹ și după digitalizarea rapidă³⁰.

Simone de Beauvoir, remarcată și în perioada comunistă ca scriitoare, persistă cu discursul său din *Al doilea sex*, centrat pe construcția socială a identității de gen: „Femeie nu te naști femeie, ci devii”³¹. Beauvoir este discutată, de pildă, de Laura Grünberg prin prisma radicalismului feminist occidental, care, deși improbabil, se dorea a fi regăsit în spațiul cultural românesc:

Cred că spiritul feminismului, în variantele lui, nu va putea pătrunde pe poarta radicalismului, așa cum a pătruns în vest unde mișcarea radicală vizând eliminarea structurilor patriarhale a defrișat terenul. La noi orice formă de radicalism are efecte contrare așteptărilor ... Esențial este să apară traduceri ale unor cărți clasice în feminism sau măcar culegeri de asemenea texte, în prelungirea lui Simone de Beauvoir, Betty Friedan, Julia Kristeva, Mary Daly sau Rosi Braidotti se poate începe o analiză critică a pretențiilor și neputințelor teoriilor feministe³².

Teoreticiană apare, însă, și în discursurile mai noi despre feminism, accentuându-se discrepanța dintre feminin și masculin: „Relația masculin/ feminin e atât de împotmolită în prejudecăți și inerții, încât pare de neclintit. Într-o carte citită de mulți la vremea ei, dar rămânând o simplă lectură—*Al doilea sex*—Simone de Beauvoir demonta cu răbdare toate fețele relației dintre cele două sexe. O făcea acum șapte decenii”³³.

O altă figură feministă care persistă în timp în discursurile despre feminism este și Rosi Braidotti, menționată anterior în interviul acordat lui Grünberg, teoreticiană promotoare a postumanului, care în viziunea sa este „o anticipare a ceea ce vrem să devenim”³⁴. Braidotti percepe genul mai degrabă ca unealtă decât ca ceva strict uman, identitatea reprezentând astfel un proces³⁵. Braidotti apare în dialog

29. Iovănel, *Ideologiile*, 43–44.

30. Lupașcu, „Postumanismul și poezia română contemporană”, 46–47.

31. Simone de Beauvoir, *Al doilea sex*, vol. 2, trad. Iuliana Glăvan și Cristina Balinte (Humanitas, 2022), 13.

32. Laura Grünberg, „Nu e momentul de ieși în față”, interviu de Bogdan Ghiu, *Dilema* nr. 47, 3–9 decembrie, 1993, 9, https://adt.arcanum.com/ro/view/Dilema_1993-4.

33. Irina Petraș, dialog realizat de Cristian Pătrășconiu, *România literară*, nr. 44 (22 octombrie 2021): 14, https://adt.arcanum.com/ro/view/RomaniaLiterara_2021_10-12.

34. Rosi Braidotti, „Posthuman Feminism and Gender Methodology”, *Why gender* (Cambridge University Press, 2021), 105.

35. Braidotti, „Posthuman Feminism”, 101–105.

cu postumanismul neteoretizat în România, astfel încât manifestul acesteia este preluat ca manifest pentru societatea românească:

Manifest afirmativ, bine articulat într-un discurs care abordează (în cele patru capitole) diverse problematici, de la subiectivitate/ subiectivități la etică și teorie în epoca postumană, cartea lui Rosi Braidotti ... merită o discuție mai amplă, în detaliu, fie și numai pentru că ... ea propune o teorie a „viitorurilor sustenabile ... lată, așadar, o pledoarie pentru vizionarism și gândire a viitorului, și implicit pentru un prezent în care se poate trăi: „Mințile profetice sau vizionare sunt gânditorii viitorului.» ... «Manifestul» lui Rosi Braidotti trebuie, însă, discutat—mai ales că avem ocazia de a-l citi în românește aproape sincron³⁶.

Judith Butler, preluată de pe filieră anglo-americană, este mult menționată în spațiul românesc ca reacție la patriarhatul mult prea prezent în societate, conceptul de *gender as performance* fiind relevant în toate dezbaterile cu privire la rolul femeii:

De generații întregi femeile din România au fost îndoctrinate metodic să-și însușească și să se ghideze după aceste convenții încât pentru multe dintre ele construirea unei identități acceptate social nu mai poate fi concepută decât în interiorul culturii patriarhale. ... În același an în care România apărea pe scena politică eliberată de sub regimul dictatorial, Judith Butler publica în Statele Unite *Gender Trouble*, devenit între timp un punct de referință în teoria feministă a genului ... dar problematica avută în vedere de autoare (genul ca identitate socială, ca discurs cultural captiv, dar și subversiv legii dominante) se dovedește una de maximă actualitate în spațiul cultural românesc, unde tabuizarea drepturilor și afirmării identitare—atât ale femeii cât și ale minorităților sexuale—începe să fie demascată ca implicit persecutorie³⁷.

Hélène Cixous reprezintă un alt reper feminist fundamental pentru spațiul românesc. Teoreticiană este evocată în publicațiile din România cu conceptul de „scriitură feminină” pe care îl teoretizează în lucrarea *Râsul Medusei*, susținând principiul că experiența și trupurile feminine sunt și trebuie să fie scrise de către femei:

36. Adina Dinițoiu, „O teorie a postumanului”, *Observator Cultural*, nr. 832 (21 iulie, 2016): 15, https://adt.arcanum.com/ro/view/ObservatorCultural_2016-2.

37. Florin Irimia, „Către o secularizare (feministă) a discursului cultural românesc”, *Observator Cultural*, nr. 72 (10 iulie 2021): 14, https://adt.arcanum.com/ro/view/ObservatorCultural_2001-2.

Trebuie ca femeia să se scrie: femeia să scrie despre femeie și să facă să vină femeile spre scriitură, de la care ele au fost îndepărtate tot atât de violent pe cât au fost de corpul lor; pentru aceleași motive, prin aceeași lege, în același scop mortal. Trebuie ca femeia să se pună în text—ca și în lume, și în istorie—prin propria ei mișcare³⁸.

Necesitatea acestui tip de scriere este scoasă în relief în publicațiile în care se remarcă propunerea unui demers feminist, în special în spațiul literar românesc:

Existența studiilor aparținând filierei franceze—Simone de Beauvoir, Hélène Cixous, Lucia Irigaray, Julia Kristeva—îndreptate asupra genului feminine și a manifestărilor acestuia în sfera literaturii (și nu numai) justifică într-o oarecare măsură atenția acordată poeziei feminine, pe lângă faptul, evident, cred, că literatura română suferă din cauza acestei lipse a unui studiu antropologic al scriiturii exclusiv feminine. ... Cixous caută să elibereze toate dorințele suprimate, toate impulsurile sexuale. *Scrișul feminin* oferă mijloace de a-și articula sinele, acel sine tăcut³⁹.

După cum se poate intui și din paragraful anterior, Luce Irigaray pătrunde în dialogul românesc despre feminism în asociere cu Cixous, discutându-se în special necesitatea unui limbaj al femeii⁴⁰ care să combată normele societale patriarhale:

Am fost crescută să îmi bat capul cu ce e bine din punct de vedere moral și cu ce e rău, nu cu ce provoacă plăcere și ce nu; pe de altă parte, nimic nu a fost vreodată pentru mine mai real și mai palpabil decât cuvintele. Acasă, ele erau o plăcere permisă și încurajată, morală prin excelență. Or, Irigaray face o observație care, dat fiind contextul, m-a lovit în plexul solar, moral și filologic. N-o citez pe toată, ajunge vârful aisbergului: „Plăcerea feminină trebuie să rămână inarticulată în limbaj, în propriul limbaj”⁴¹.

Până de curând, nu foarte multe idei feministe au fost preluate în spațiul cultural românesc, una dintre cauze fiind poate opoziția față

38. Hélène Cixous, *Râsul Medusei*, trad. Magda Cârneci (Tracus Arte, 2021), 5.

39. Ioana Zenaida Rotariu, „Feminitatea devastată de întuneric”, *Vatra* nr. 7–8 (1 iulie 2016): 59–60, https://adt.arcanum.com/ro/view/Vatra_2016/?pg=652&layout=s.

40. Luce Irigaray, *Speculum of the Other Woman* (Cornell University Press, 1985).

41. Alexandra Oliviotto, „Atunci nu i-am condamnat pe toți la feminism”, *Dilema Veche* nr. 317 (11 martie 2010): 9, https://adt.arcanum.com/ro/view/DilemaVeche_2010-1/?pg=240&layout=s.

de feminism, asociat cu marxismul, menționat anterior, sau „războiul împotriva ideologiei de gen”. Acestui „război” i se poate asocia contextul României ca țară religioasă, în care Biserica Ortodoxă exercită un anumit grad de autoritate și în care se dorește păstrarea rolurilor tradiționale în societate⁴². Nume precum bell hooks, Silvia Federici, Christine Delphy sunt menționate abia în paradigmele mai actuale, cu scopul de a aduce valurile mai noi de feminism în gândirea românească, de a chestiona patriarhatul în continuare mult prea prezent și de a condamna asimilarea superficială a identității feministe: „Inclusiv de feminismul ca accesoriu de mobilitate în carieră mi-e teamă, cum îi era și lui bell hooks”⁴³; „bell hooks, a afirmat în repetate rânduri că feminismul e și pentru bărbați. E o afirmație pe care am spus-o de mai multe ori”⁴⁴ și

Totodată, nu pot să ignor faptul că femeile sunt cele pe umerii cărora cad toate greutățile într-o familie, de exemplu. Îmi amintesc de când le-am citit pentru prima dată pe Silvia Federici și Christine Delphy și m-am gândit că femeile ... nu numai că sunt pilonii datorită cărora familia monogamă există pentru că sunt mame și soții, ci și surori, pentru că, deși majoritatea părinților nu vor să accepte, își cresc fiicele complet diferit de fii⁴⁵.

Feminismul occidental în literatura română postcomunistă

Ideile mari despre gen pătrund, după cum am menționat, mult mai ușor în spațiul românesc prin fenomenul digitalizării rapide⁴⁶, creându-se noi punți spre procesul de globalizare. După tranziția de la conservatorismul comunist la „realismul brutal”⁴⁷ postcomunist, limbajul în literatura anilor 2000 se „detabuizează”⁴⁸, făcându-se astfel

42. Tudorina Mihai și Carmen Radu, „Atacul ultraconservatorilor: despre mișcarea împotriva „ideologiei de gen” în România și principalele sale acțiuni”, în *Secolul XXI: Istorie Recentă și Futurologie* (Editura Cartier, 2023), <https://ongen.ro/wp-content/uploads/2021/08/Atacul-ultraconservatorilor.-Despre-miscarea-impotriva-ideologiei-de-gen.pdf>.

43. Alina Purcaru, „O hartă mototolită, la care tot desenez”, în *Cum am devenit feministă*, 162.

44. Cătălina Stanislav, „Lucruri prin care fratele meu n-a trebuit să treacă”, în *Cum am devenit feministă*, 172.

45. Stanislav, „Lucruri prin care fratele meu”, 174.

46. Lupașcu, „Postumanismul și poezia română contemporană”, 46–47.

47. Iovănel, *Ideologiile literaturii*, 12.

48. Medeea Iancu, „Prefață pentru o revoluție literar-feministă”, în *Arta revendicării: Antologie de poezie feministă* (Editura pentru Literatură Feministă, 2019), 30, https://literaturasifeminism.wordpress.com/wp-content/uploads/2019/11/arta-revendicarii_antologie-de-poezie-feminista.pdf.

loc chestionării sexualității și a corporalității femeii. Douămiismul se raportează la paradigmele mai actuale despre feminism (precum ecofeminism sau *queer-feminism*), asemănându-se cu postumanismul⁴⁹ preluat în spațiul românesc prin Braidotti și condamnând același sistem hegemonic și patriarhal, consemnat într-o țară semi-periferică în care conservatorismul primează.

Explorarea feminității în douămiism sparge normele vechi și promovează o „scriitură feminină”, după modelul lui Hélène Cixous și o „solidarizare a femeilor”, după modelul lui Beauvoir, afirmă Farmatu⁵⁰. Corporalitatea devine un subiect central pe agenda materialistă de stânga pe care și-o propune feminismul românesc⁵¹, sexualitatea și vulgaritatea pătrunzând în discursul scriitoarelor (precum Elena Vlădăreanu și Ruxandra Novac)⁵² ca reacție (sau ca „puncte de rezistență”⁵³) la aceste norme heteropatriarhale.

Magda Cârneci reprezintă o altă figură feministă importantă din spațiul literar românesc, prezentând influențe din feminismul provenit pe filieră franceză: Hélène Cixous, Luce Irigaray, Simone de Beauvoir. Stilul textelor lui Cârneci se remarcă tot printr-o corporalitate viscerală, după cum amintește Iovănel:

Investigații asupra identității și stadiilor corporale sunt văzute holist în dialog—adesea întrerupt sau infertil—cu universul; de aici decurg viziuni fantastice, exacerbând vorace și punctual organele care receptează sau ceea ce se receptează, într-o aglomerare de notații aspirând să cartografieze plener existentul din perspectiva unei corporalități în sfârșit asumate ca feminine („Prin trup”)⁵⁴.

Despre Cârneci se scrie în publicații ca o scriitoare profund feministă care, nu doar că reiterează ideile importante despre gen din spațiul francez, ci și aduce o nouă valoare discursului despre sexualitate, norme societale despre gen și despre condiția de a fi femeie, în ciuda faptului că feminismul autoarei diferă de feminismul din douămiism:

49. Farmatu, „Radicalizarea postmilenialilor”, 26.

50. Teona Farmatu, „«Scriitura feminină» și capcanele genului în poezia anilor 2000: O relectură a (pre) judecăților critice în jurul textelor scrise de Svetlana Cârstea și Elena Vlădăreanu”, *Transilvania*, nr. 11–12 (2020): 29–31.

51. Farmatu, „Radicalizarea postmilenialilor”, 27.

52. Lupașcu, „Postumanismul și poezia română contemporană”, 49.

53. Iovănel, *Ideologiile literaturii*, 12.

54. Mihai Iovănel, *Istoria literaturii române contemporane: 1990-2020* (Polirom, 2021), 510.

Bazându-se pe feminismul post-structuralist al lui Hélène Cixous și Luce Irigaray, autoarea reiterează și ideea Simonéi de Beauvoir că cineva nu se naște femeie, ci devine una prin rolul impus de societate. Astfel, feminitatea este o „uniformă trupească” pe care trebuie să o îmbraci⁵⁵.

Concomitent, tocmai scriitoarea își manifestă aprecierea profundă față de Cixous și de *Râsul Medusei*, recunoscând o influență puternică a teoreticienei franceze asupra modului în care scriitoarea își construiește discursurile literare, ca reacție la societatea predominant masculină:

Am citit *Râsul Medusei* cu mare întârziere, deși auzisem demult de Hélène Cixous. L-am citit după ce scrisesem și publicasem romanul meu *FEM* în 2011—și bucuria acestei lecturi energizante mi-a confirmat propriile opțiuni estetice și propria mea scriitură intenționat feminină. O scriitură care nu a fost întotdeauna înțeleasă în mediul literar autohton, cu un establishment predominant masculin, dar pe care am găsit-o teoretizată cu aplomb la Cixous. Ofer aici, cu permisiunea editurii Galilee din Paris, o primă parte a acestui eseu celebru, tradus acum în română și care apare la Editura Tracus Arte. O fac cu speranța că el va motiva și încuraja alte femei scriitoare din România să-și asume până la capăt cu curaj și cu energie, condiția feminină. „O să le arătăm noi lor sexul nostru”, cum spune Cixous⁵⁶.

Ecourile feministe din douămiism persistă în spațiul literar românesc, astfel încât până și în ultimii ani se discută în literatură despre necesitatea scriiturii feminine. Medeea Iancu susține, de pildă, faptul că „de-tabuizarea” limbajului din douămiism nu a fost suficientă și îndeamnă la o mobilizare și mai puternică a scriitoarelor românce: „În pofida de-tabuizării (expresia multor critici din generația 2000) limbajului, odată cu formarea așa-zisei generații 2000, în pofida actualizării imaginărilor poetice și a minimului contact cu realitățile sociale, poezia scrisă de poete a fost văzută ca fiind ba indecentă, insuficientă, de periferie, nesemnificativă”⁵⁷; „Scriitoarea româncă crede, din păcate, și astăzi, că locul ei este în spatele bărbatului, deci în afara literaturii”⁵⁸. În prefața de la volumul coordonat de ea, *Arta revendicării: Antologie de poezie feministă*, scriitoarea condamnă patriarhatul necombătut, în

55. Alta Iľland, „Magda Cărneci: o Clarice Lispector româncă”, *Vatra* nr. 7–8 (1 iulie 2021): 170, https://adt.arcanum.com/ro/view/Vatra_2021/?pg=759&layout=s.

56. Magda Cărneci, „Hélène Cixous”, *Observator Cultural* nr. 1065 (9 iunie 2021): 10, https://adt.arcanum.com/ro/view/ObservatorCultural_2021-1/?pg=497&layout=s.

57. Iancu, „Prefață pentru o revoluție literar-feministă”, 30.

58. Iancu, „Prefață pentru o revoluție literar-feministă”, 29.

care există „suboameni și supraoameni”⁵⁹ și perpetuat de intelectualii care inferiorizează femeia, raportându-se și la discursul lui Beauvoir:

Prin această mișcare perversă a mitului absurd al Veșnic-Fecioarei, patriarhul își asigură întăietatea și astfel va putea recrea și repeta această posesiune prin intermediul artei. Afirmăția lui Călinescu, în această realitate cultic-patriarhală, are autoritate: el spune că femeia își dorește brutalitatea bărbatului, pentru că el își afirmă (și proiectează dorințele) suveranitatea prin presupusa lui superioritate biologică: el este reprezentantul sexului tare, al forței, agresivității, protecției și deci își afirmă „violența dorințelor ca un semn al suveranității sale”⁶⁰.

Concluzii

Studiul genului în plan cultural constituie un teren relativ nou de cercetare în România, începând să se materializeze abia după schimbarea ideologică majoră din 1989. Deși în perioada comunistă feminismul nu a reprezentat un subiect tabu, după cum se poate remarca în scrierile relevante perioadei comuniste în România din *Texts and Contexts from the History of Feminism and Women's Rights*, fenomenul nu a fost dezbătut prea mult în acest spațiu până la instituționalizarea studiilor de gen.

Feminismul, în diversele sale forme de reprezentare, a pătruns în spațiul românesc treptat, predominant fiind, încă de la începuturi, feminismul provenit pe filieră francofonă prin Beauvoir, Cixous și Irigaray, ale căror idei se prezintă ca actuale și în dialogurile mai noi din sectorul cultural. Alte nume, în special de pe filieră anglofonă sunt Judith Butler, bell hooks, Christine Delphy și Silvia Federici, care sunt invocate în textele mai recente din motivul combaterii unei insuficiențe a reprezentării feminine în paradigmele despre gen.

În câmpul cultural românesc postcomunist are loc o tranziție bruscă, marcată de dorința de reprezentare a lumii cu toate opresiunile care acționează asupra identității și a sexualității. Literatura română înglobează postumanismul, preluat de la Rosi Braidotti, care relaționează cu ideile feministe deja existente în România postcomunistă, ca reacție la sistemul opresiv, conservator și patriarhal. Necesitatea unei literaturi profund feminine, amintită de Cixous în *Râsul Medusei*, este un subiect neepuizat în acest dialog esențial, autoarele exprimându-și revolta față de patriarhat prin vulgaritate și prin exprimarea cât mai deschisă a corporalității și a sexualității.

59. Iancu, „Prefață pentru o revoluție literar-feministă”, 15.

60. Idem, 17.

References

- Băluță, Ionela. "Studiile de gen: un turnesol al democrației românești" [Gender Studies: A Litmus for the Romanian Democracy]. *Transilvania*, no. 11–12 (2020): 34–41. <https://doi.org/10.51391/trva.2020.12.04>.
- de Beauvoir, Simone. *Al doilea sex* [The Second Sex], vol. 2. Translated by Iuliana Glăvan and Cristina Balinte. Humanitas, 2022.
- Braidotti, Rosi. "Posthuman Feminism and Gender Methodology." In *Why Gender*, edited by Jude Browne. Cambridge University Press, 2021.
- Brodeală, Elena. "Abia în Islanda mi-am dat seama de inegalitățile de gen" [Only when I was in Iceland did I realize the existence of gender inequalities]. În *Cum am devenit feministă*, edited by Ionela Băluță and Emanuela Ignățoiu-Sora. Nemira, 2024.
- Buzatu, Stana. "Probleme deschise dialogului creator: General și particular în lupta pentru eliberarea femeii" [Issues for a Fruitful Dialogue: The General and the Particular in Women's Fight for Liberation]. *Vatra* no. 5–6 (2023): 102–106. <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=1167458>.
- Buzatu, Stana. "Issues for a Fruitful Dialogue: The General and the Particular in Women's Fight for Liberation." In *Texts and Contexts from the History of Feminism and Women's Rights*, edited by Zsófia Lóránd, Adela Hîncu, Jovana Mihajlović Trbovc și Katarzyna Stańczak-Wiślicz. CEU Press, 2024. <https://www.aup.nl/en/book/9789633864548/texts-and-contexts-from-the-history-of-feminism-and-womens-rights>.
- Cărneci, Magda. "Hélène Cixous". *Observator Cultural*, no. 1065, June 9, 2021. https://adt.arcanum.com/ro/view/ObservatorCultural_2021-1/?pg=497&layout=s.
- Cixous, Hélène. *Râsul Medusei* [The Laugh of the Medusa]. Translated by Magda Cărneci. Tracus Arte, 2021.
- Clătici, Olivia. "On the Social Condition of Women." In *Texts and Contexts from the History of Feminism and Women's Rights*, edited by Zsófia Lóránd, Adela Hîncu, Jovana Mihajlović Trbovc și Katarzyna Stańczak-Wiślicz. CEU Press, 2024. <https://www.aup.nl/en/book/9789633864548/texts-and-contexts-from-the-history-of-feminism-and-womens-rights>.
- Dinițoiu, Adina. "O teorie a postumanului" [A Theory of the Posthuman]. *Observator Cultural*, no. 832, July 21, 2016. https://adt.arcanum.com/ro/view/ObservatorCultural_2016-2.
- Dumitrache, Roxana. "Construcția feminismului românesc în tranziția timpurie" [The Construction of Romanian Feminism in the Early Stages of Transition]. *Transilvania*, no. 11–12 (2020): 71–76. <https://doi.org/10.51391/trva.2020.12.08>.
- Farmatu, Teona. "Radicalizarea postmilenialilor: direcția queer-feministă în poezia contemporană românească și ethosul său de diferențiere" [The Radicalization of the Postmillennials: The Queer-Feminist Strain in the Romanian Contemporary Poetry and the Distinguishing Ethos]. *Transilvania*, no. 7 (2023): 26–35. <https://doi.org/10.51391/trva.2023.07.04>.

- Farmatu, Teona. "'Scriitura feminină' și capcanele genului în poezia anilor 2000: O relectură a (pre) judecăților critice în jurul textelor scrise de Svetlana Cârstean și Elena Vlădăreanu" ["The female writing" and the gender traps of the 2000s poetry. A re-reading of the critical (pre)conceptions around the texts written by Svetlana Cârstean and Elena Vlădăreanu]. *Transilvania*, no. 11–12 (2020): 129–136. <https://doi.org/10.51391/trva.2020.12.17>.
- Grünberg, Laura. "Nu e momentul de ieșit în față" [It's Not the Time to Step Forward]. Interview by Bogdan Ghiu. *Dilema*, no. 47, December 3–9, 1993. https://adt.arcanum.com/ro/view/Dilema_1993-4.
- Iancu, Medeea. "Prefață pentru o revoluție literar-feministă" [Preface for a Literary-Feminist Revolution]. In *Arta revendicării: Antologie de poezie feministă*. Editura pentru Literatură Feministă, 2019. https://literaturasifeminism.wordpress.com/wp-content/uploads/2019/11/arta-revendicarii_antologie-de-poezie-feminista.pdf.
- Ifland, Alta. "Magda Cârneci: o Clarice Lispector româncă" [Magda Cârneci: A Romanian Clarice Lispector]. *Vatra* no. 7–8, July, 1 2021. https://adt.arcanum.com/ro/view/Vatra_2021/?pg=759&layout=s.
- Iovănel, Mihai. *Ideologiile literaturii în postcomunismul românesc* [The Ideologies of Literatures in Romanian Postcommunism]. Editura Muzeul Literaturii Române, 2017.
- Iovănel, Mihai. *Istoria literaturii române contemporane: 1990–2020* [History of Contemporary Romanian Literature: 1990–2020]. Polirom, 2021.
- Irigaray, Luce. *Speculum of the Other Woman*. Cornell University Press, 1985.
- Irimia, Florin. "Către o secularizare (feministă) a discursului cultural românesc" [Toward a (Feminist) Secularization of Romanian cultural Discourse]. *Observator Cultural*, no. 72, July 10, 2021. https://adt.arcanum.com/ro/view/ObservatorCultural_2001-2.
- Lupașcu, Emanuel. "Postumanismul și poezia română contemporană" [Posthumanism and Romanian Contemporary Poetry]. *Transilvania*, no. 6–7 (2022): 44–57. <https://doi.org/10.51391/trva.2022.06-07.05>.
- Miroiu, Mihaela. "Communism was a State Patriarchy, not State Feminism". *Aspasia* 1, no. 1 (2007): 197–201. <https://doi.org/10.3167/asp.2007.010110>.
- Miroiu, Mihaela. "Drumul către autonomie trece prin cunoaștere" [The Road to Autonomy Goes Through Knowledge]. *Transilvania*, no. 11–12 (2020): 1–8. <https://doi.org/10.51391/trva.2020.12.01>.
- Moroșan, Ioana. "Abuzul vine din lucruri mărunte" [Abuse Starts from Small Things]. In *Cum am devenit feministă*, edited by Ionela Băluță and Emanuela Ignățoiu-Sora. Nemira, 2024.
- Petraș, Irina. Dialogue with Cristian Pătrășconiu. *România literară* no. 44, October 22, 2021. https://adt.arcanum.com/ro/view/RomaniaLiterara_2021_10-12.
- Purcaru, Alina. "O hartă mototolită, la care tot desenez" [A Crumpled Map that I Keep Drawing On]. In *Cum am devenit feministă*, edited by Ionela Băluță and Emanuela Ignățoiu-Sora. Nemira, 2024.

- Oliviotto, Alexandra. "Atunci nu i-am condamnat pe toți la feminism" [Back Then, I Didn't Condemn Everyone to Feminism]. *Dilema Veche*, no. 317, March 11, 2010. https://adt.arcanum.com/ro/view/DilemaVeche_2010-1/?pg=240&layout=s.
- Stanislav, Cătălina. "Lucruri prin care fratele meu n-a trebuit să treacă" [Things My Brother Didn't Have to Go Through]. In *Cum am devenit feministă*, edited by Ionela Băluță and Emanuela Ignățoiu-Sora. Nemira, 2024.
- Vlase, Ionela și Andrei Terian. "The Production of Gender-Specific Scholarly Literature in Romania: The Weak Institutionalisation of Gender Studies in Higher Education." *Studies in Higher Education* 48, no. 12 (2023): 1825–1840.